

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

פרחים מלאכותיים במקום פרחים חיים

ביודעו שחנוך אינו יכול למצוא את מבוקשו אצל מעצב פרחים אחר, לחרוג מהמדובר ולהחליף את הפרחים בפרחים מלאכותיים. הוא פנה ליצרן פרחים מלאכותיים שעושה עבודות מיוחדות בארץ, שילם על החומרים היקרים ביותר וקיבל תוך שעות ספורות פרחים שנראו בדיוק אותו דבר – סביר להניח יפים יותר – כמו הפרח שבחר חנוך. פרחים אלו שולבו בעיצוב המקורי כאילו היו הדבר האמיתי.

האירוע הצליח למעלה מן המשוער, האורחים התלהבו מכל ההפקה, ואפילו אניני הטעם שבהם שזיהו את הפרח המלאכותי רק בגלל שידעו שהפרח המקורי לא מחזיק שעותיים בטולות מים בלי שקצות עלי הכותרת שלו יכמשו במידת מה, היו שבעי רצון מהתחליף שהיה – במידת מה – טוב מהמקור.

למרות זאת, פנה חנוך אל שמעון בתרעומת גלויה על הפרת החוזה, לא זו בלבד שאין בדעתו להשלים את יתרת סכום התשלום, אלא שבדעתו לתבוע משמעון שיחזיר לו את דמי המקדמה. "דיברנו ברורות שהסטנדרט שלי מחייב פרחים חיים, כתבנו על כך חוזה מסודר וברור, ותחליף טוב ככל שיהיה אינו הדבר האמיתי ומהווה לפיכך הפרת חוזה. העסקה בטלה ומבוטלת ואיני חייב לשלם עליה פרוטה". עם טענתו של שמעון שלא היה ניתן להשיג בארץ ישראל בומן שנותר עד לערב האירוע פרחים חיים, לא הסכים חנוך, הוא טען בתוקף שבמאמץ לא רב היה ניתן להשיג פרחים כאלו או לחילופין לבחור דוגמת עיצוב אחרת שתתבסס על פרחים אחרים, ואף הוסיף ואמר כי ידוע לו על מקומות מסוימים בהם היה ניתן להשיג את הפרחים המדוברים. ובמילותיו של חנוך: "לא מיניתי אותך להיות היועץ האמנותי שלי, ביקשתי משהו מאד ספציפי ואותו לא קיבלתי, המינימום שבמינימום היה להתקשר אתי ולשאול על חלופות, ודאי לא להחליט לבד".

שמעון מצדו התווכח עמו, וטען כי ידוע לו שלא היה ניתן להשיג את הפרחים וברור לו שאם חנוך היה מצטרף למאמצי החיפוש ונוכח לדעת שאכן אי אפשר להשיגם היה מבכר את האפשרות המלאכותית על פני נבירה מחודשת בקטלוגי הפרחים, מה גם שבשורה התחתונה והחשובה ביותר – שביעות רצונם של האורחים – הוכיחה הבחירה את עצמה, סידור הפרחים היה מושקע ומעוצב להפליא, משך מאד את העין ועשה את האירוע

חנוך נהרי, המזכ"ל הוותיק של רשת המוסדות הארצית 'חנוך לנער', היה קצת בלחץ. כדי לחסוך בעלויות שהכבידו מאד על מצבה הכלכלי הרחוק ממילא של הרשת, בחר לוותר על חברת הפקה כמקובל ולנסות ולארגן לבד את כנס ההתרמה השנתי של הארגון, סעודת ערב יוקרתית ודינר הוקרה לתורמי ונכבדי המוסדות שבאו במיוחד מכל רחבי תבל.

נקבעו פגישות ונסקרו המוני קטלוגים של אפשרויות העיצוב, ההסעדה, המוזיקה שתלווה את הערב, ושאר פרטים. אבל באותו ערב, עמדה על הפרק השאלה הפרחוניית. יכול היה חנוך להניח כי מדובר בפרט טפל ותפל, שולי שוליים, אבל ידע היטב מנסיון העבר שהפרחים וסידורם במרכזי השולחנות ובשולי הכסאות תפסו בשנים עברו חלק מרכזי בשיחות של משתתפי הכינוס בעת ההפסקות ואחרי האירוע. חשוב מאד היה לו לתת לתורמיו את ההרגשה לה הם ראויים, כי השתדל בכל כוחו לכבדם במיטב שבמיטב.

אחרי נבירה באלבומי דוגמאות, נבררה הדוגמה הרצויה של הפרחים המתאימים ביותר לרוח העיצובית שאמורה לשרות באולם, ונבחר גם העיצוב המוקפד שבו יש לשזור את הזרים ולהניחם. חנוך נהרי הטריח את עצמו למשרדיו של שמעון פרחי, אמן פרחי החן, וסגר עמו את החוזה. הוא הרגיש שברצונו לקבל דווקא פרחים חיים ולא מלאכותיים, כי האנשים שביקרום הוא חפץ אינם קוטלי קנים – ודאי לא קני פרחים – הם מבינים היטב בתחום ולא יתרגמו מחיקויים של הטבע. במעמד חתימת החוזה נתן חנוך לשמעון מקדמה של מחצית סכום העסקה הכולל.

מיד עם חתימת החוזה, הורדה ההזמנה למדור ההפקה של החברה והעובדים החרוצים החלו להתארגן לספק את הכמות הגדולה של זרים, מרכזי שולחן, ופרחי קישוט בודדים. די מהר התברר לשמעון שהפרחים שבחר חנוך, לא קיימים בהישג יד. שליחים נשלחו לחנויות פרחים אחרות בעיר ומחוצה לה, הוא אף יצר קשר עם כמה מיבואני הפרחים הגדולים, כל המאמצים העלו חרס. יבואן אחד הסכים להביא במיוחד עבורו פרחים כאלה במשלוח מהולנד, אך לא היה יכול להספיק להביאם ארצה בזמן הקצר שנותר עד לערב הדינר.

בלית ברירה וכדי שלא לבטל את ההזמנה, החליט שמעון

ליוקרתי ומושלם. נראה לו שטענותיו של חנוך הן ניסיון כפוי – טובה לחמוק מתשלום, ולרתום אותו בעל כרחו לצעדי ההיסכון של רשת המוסדות.

מאחר שהעובדות היו מוסכמות ושני הצדדים היו יראי שמים החפצים לקיים את דין התורה, יהיה אשר יהיה – נפנו שניהם ובאו לשטוח את טענותיהם בבית ההוראה, מתוך הסכמה וכדי להימנע מדיון והאשמות הדדיות בבית הדין. "חשוב לנו לברר מה אומרת ההלכה במקרה כזה, וכפי שירוננו כך ננהג".

עיקרי הנושא בהלכה

א. לו היה ספק הפרחים מכריז על ביטול העסקה

כדי להבהיר את הדין שלפנינו, ננסה לראות איך היה הדין לו באמת היה שמעון פרחי מרים ידיו בייאוש לפני ערב האירוע, מתקשר לחנוך ומציב בפניו את העובדה הבאה: אין אפשרות להשיג פרחים חיים מהסוג שהוזמנת, ולכן אני נאלץ שלא לבצע את ההזמנה. מה היה יכול חנוך לעשות לפי ההלכה לאור התחייבותו של שמעון לספק את הפרחים וטענת חנוך שאם היה מתאמץ יותר היה יכול להשיג פרחים אלו?

כדי לעמוד על מצבו ההלכתי המיוחד של חנוך מול שמעון, נראה להקדים דין שנאמר בתחום אחר – הלכות שכירת פועלים (שו"ע חו"מ סימן שלג סעיפים ה-ו ובש"ך שם): אדם ששכר פועלים כדי שיביאו ציוד לכלה וחזרו בהם ואמרו שאינם יכולים להביא את הציוד, יכול השוכר לשכור פועלים אחרים במחיר גבוה יותר (עד הכפלת השכר. שו"ע וראה ש"ך ס"ק לב) ולחייב את הפועלים המקוריים בתשלום ההפרש שנאלץ לשלם לשניים בגלל שהביאו אותו לרגע האחרון. כלומר, לא רק שחייבים הפועלים הראשונים להחזיר לו כל סכום שנתן להם, אלא שצריכים להוציא מכיסם ממון כדי לאפשר לו לשכור פועלים חדשים במחיר גבוה יותר. לחילופין, מותר לשוכר להטעות את הפועלים ולומר להם שאם יחזרו בהם ויסקימו לבצע את העבודה, הוא ישלם להם בלית ברירה הון רב, ובתום העבודה לא ישלם להם אלא כפי שסיכם עמם בתחילה.

דין זה נאמר בשכירות פועלים והיה מקום לומר שהוא מתאים רק שם, ההלכה בנושא זה הסדירה את שוק הפועלים וכל עסקה של שכירות פועלים כפופה לכללים אלו, אך האם אפשר להשליך כללים אלו על תחומי ממון אחרים? נראה שכן, וכך מצאנו בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סימן רח) שפסק שדין זה שייך גם לגבי שכירת בתים. לפי זה אולי גם לגבי מקח יהיה כך הדין שניתן להטעות את הספקים שאצלם הוזמנה הסחורה והם חפצים לחזור בהם מן העסקה.

ב. על מי חובת ההוכחה שאכן מדובר באונס?

במקרה שלפנינו עצם השאלה הנתונה לוויכוח היא האם

שמעון חזר בו בניגוד להסכם או שנאנס. עלינו לברר על מי חובת ההוכחה? בדרך כלל נקוט בדינו המוציא מחברו עליו הראיה אך כאן לא תמיד המוחזק הוא אותו אדם, אם חנוך היה מבצע את ההזמנה במקום אחר ותובע את שמעון לשלם את ההפרש, היה חנוך ה'מוציא'. ואילו אם היה בוחר להטעות את שמעון ולהבטיח לו תוספת שכר על יבוא מהיר של הפרחים מהולנד ובסוף נתבע על שלא הוסיף בשכרו, היה שמעון ה'מוציא'.

רבותינו האחרונים (אבני נזר אה"ע סימן לג אות ד; קובץ שיעורים בבא קמא קיט) ביארו את ההלכה (חו"מ סימן שו סעיפים ד, ז) לפיה טבח שקלקל את הבהמה או העוף צריך להביא ראיה שהוא טבח מומחה כדי להיפטר מתשלומים, ולא אומרים שעל הלקוח להביא ראיה שאינו מומחה כדי לתבוע אותו, שכיון שמעשה הנוק נעשה בוודאות – הרי לפנינו חיוב תשלומין, וטענת הטבח להיפטר בשל מומחיותו נחשבת בעצמה כהוצאה מן ההנחה הפשוטה, טענת פטור כזו צריכה הוכחה והטבח נחשב המוציא מחברו אם ברצונו לפעול בניגוד למה שלפנינו.

לחילופין, מותר לשוכר להטעות את הפועלים ולומר להם שאם יחזרו בהם ויסקימו לבצע את העבודה, הוא ישלם להם בלית ברירה הון רב, ובתום העבודה לא ישלם להם אלא כפי שסיכם עמם בתחילה

למרות שדברי האחרונים נאמרו לגבי מזיק בידים, נראה שהדין יהיה תקף גם לגבי הטעיית פועלים או במקרה שלפנינו. שכן בטעם הדין שרשאי השוכר להטעות את הפועלים או לשכור על חשבונם פועלים יקרים יותר נאמרו כמה דרכים: א. הריטב"א (בבא מציעא עה:) כתב שהפועלים השתעבדו לשלם לבעל הבית כל הפסד שנגרם לו בעטיה של הבטחתם לביצוע הפעולה, וביאר החזון איש (סימן כג ס"ק לו) שהחוב הוא מדין ערבות. ב. הש"ך (סימן שו ס"ק לא) כתב שחיוכם הוא מדינא דגרמי. ג. הנתיבות המשפט (שם ס"ק ג) כתב שחיוכם הוא מתקנת חכמים או שאמדו דעתם שנתחייבו לכך.

לאור טעמים אלו, וראי אם הם נידונים כ'מזיק' מדינא דגרמי, אך גם משאר התחייבויות יהיה אשר יהיה הטעם מן הטעמים – ברור שחוקת החיוב עומדת נגד מבטל החוזה, ואם ברצונו להתגונן בטענות אונס, הוא המוציא ועליו להביא ראיה לכך שהיה אנוס [להרחבה בנושא זה ראו מה שביאר בשו"ת הוות יאיר (סימן קו) את דברי הרמ"א לגבי משרתת החוזרת בה, והדין כשטוענת שניתן לשכור משרתת אחרת; ראו גם מה שהביא החזון איש (בבא קמא סימן ז ס"ק יח) כדמות ראיה מדין זה לשאר טענות פטור אונס בנוזיקין].

ואמנם, במקרה שלפנינו אם היה שמעון פרחי מודיע על הבעיה לפני האירוע, היה חנוך נהרי רשאי להטעותו או לשכור על חשבונו חברת הפקה שתארגן את סידור הפרחים לשביעות רצונו. וזאת מאחר שבמצב האמור, בו

היכן להעמיד את הפרחים וכיצד בזה. מאחר ואלו הם פני הדברים, שבצעם חנוך גילה דעתו שניחא לו בהפקה זו, אם כן עליו לשלם כפי המחיר המקובל בשוק לשלם על הפקה דומה, וכדין 'יורד', שפסק בשולחן ערוך (סימן שעה סעיף א) שהיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטעה, אם היתה שדה העשויה ליטע, אומרים כמה ארם רוצה ליתן בשדה זו לנטועה ונטל מבעל השדה. ואף אם אינה עשויה ליטע, פסק המחבר שם (סעיף ד) שאם גילה בעל הבית דעתו דניחא ליה בזה, הוי ליה כעשויה ליטע. ומכאן נגזרת ההלכה שאדם שירד והשביח ברשות חבירו שלא מדעתו, אם הדבר ראוי ועומד לכך, וכגון שבנה קיר העומד להכנות וכיצד בזה, חייב בעל הבית לשלם לו כפי מה שנהנה, כלומר, כפחות שבפועלים כמו שכתב שם בסמ"ע (סק"א) שנותן לו כשאר שתלי העיר. לפיכך, גם במקרה שלפנינו: הרי חנוך לא הזמין משמעון את הפרחים הללו כלל, נמצא שהסיכום ביניהם בטל, והרי זה כאילו הביא שמעון את הפרחים הללו לאירוע ללא הזמנה, והרי זה כשדה העשויה ליטע, כי ברור שהיה רצונו של חנוך שפרחים יפארו את אותו המעמד, ולו פרחים מלאכותיים. ואף אם היה טוען שלא, מכל מקום הלא גילה דעתו שהיה ניחא ליה בכך, שהרי הנחה את הפועלים ששקרו על הביצוע הטכני של האירוע היכן להעמיד הפרחים, ולכן ישלם לשמעון כפי מה שמשלמים לשאר פועלים המבצעים השכרת פרחים לאירועים, כפחות שביניהם.

וזה דבר המשפט

• במקרה שלפנינו הפר שמעון פרחי את החוזה שבינו לבין חנוך נהרי, ולכן חשף את עצמו לאפשרות שחנוך ישכור חברת הפקה אחרת שתבצע את ההזמנה. אם כך היה נעשה, ואכן חנוך היה מזמין את הפרחים הללו במקום אחר, היה צריך שמעון להחזיר את כספי המקדמה לחנוך ואף לשלם לו את העלות הנוספת שהיתה

חברת ההפקה האחרת דורשת.
 • מאחר שהדבר לא נעשה, וערב ההוקרה לתורמי רשת המוסדות כבר עבר, אין לחנוך עילת תביעה לפיצויים נגד שמעון שכן לא נגרם לו הפסד ממון כתוצאה מחדלות פעילותו לפי החוזה. לאור זאת, אף שהחוזה הופר ואין הסכומים שנקבעו בו מחייבים את חנוך, עליו לשלם לשמעון כפי המקובל בשוק לשלם על הפקות מעין אלו, כדין יורד לשרה חבירו העשויה ליטע ונטעה, וגילה בעל הבית את דעתו שניחא ליה בנטיעה זו.

הוא מודיע לו את הדברים עוד לפני תחילת האירוע, על אף ששמעון טוען שאין באפשרותו לבצע זאת, לפי שהוא לא יכול להשיג את הפרחים האמורים, ומעולם לא נכללה בתוך ההתחייבות שלו מצב כזה שיוכלו להזמין על חשבונו פרחים ממקום אחר, אם חנוך היה משיג את הפרחים הללו, הרי ממילא טענותיו של שמעון מופרכות, ורק עצלנותו של שמעון להתאמץ עוד כדי להשיג את הפרחים היא שעמדה בעוכריו לשלוח פרחים מלאכותיים במקומם, ובאופן כזה רשאי כאמור חנוך נהרי להטעותו או לשכור על חשבונו חברת הפקה שתארגן את סידור הפרחים לשביעות רצונו. ואולם משלא כך קרה, והאירוע כבר הופק ונשלם, נמצא כי מצב הדברים הוא שונה, ומשכך גם המסקנה ההלכתית, וכדלהלן:

ג. אין עילה לתביעה בגין אי-עמידה בחוזה כשלא נגרם נזק

הרמ"א (שם סעיף ו) כתב בשם הנמוקי יוסף שאם לא שכר מזמין העבודה פועלים אחרים ולא הטעה את הפועלים, אין הפועלים חייבים לשלם לו על הנזק שנגרם מביטול העבודה. הביא הרמ"א שם בשם תרומת הדשן (סימן שכט) שכל זה הוא בדבר אבוד שאינו של ממון, אך בדבר האבוד של ממון חייב הפועל לשלם. על כך כתב הש"ך (ס"ק מ) שגם במקרה של הזמנת ציוד לחתונה כחלילים ופרפרין שלא התבצע ועברה כבר החתונה, אין הדבר נחשב כהפסד ממון, ועצם ביטול החוזה ורצונו של המזמין אינם מהווים עילה לתביעה נגד הפועלים.

לאור זאת, גם במקרה שלפנינו, אין בטענת חנוך לפיה פרחים חיים היו מושכים יותר את לב תורמיו אניני הטעם, כדי לבסס טענה לנזק ממון, ומשכך אין לשמעון כל חובת תשלומים כלפיו, גם אם לא היה מביא כלל פרחים לערב ההוקרה.

כל שנשאר לברר הוא, האם וכמה חייב לשלם חנוך על הפרחים המלאכותיים שאותם לא הזמין ובכל זאת קיבל. שאלה זו מנותקת לחלוטין מנושא הפיצוי, שכן כפי שהבהרנו שמעון אינו צריך לפצות את חנוך גם אם היה מאלץ אותו לקיים את האירוע בשולחנות ריקים מכל פרחים, והזרים היפים שהפיק אינם חלק מהסיבה לפטור אותו.

ד. מפיץ עיצובי הפרחים נידון כיוורד לשדה חברו העשויה ליטע

נראה, כי על אף שהחוזה ביניהם לא בוצע, נותרו ממנו כמה מרכיבים שעשויים לשמש אותנו כדי להגיע למסקנה ההלכתית: ידוע לנו שחנוך מעוניין מאד לפאר את אולם האירוע בסידורי פרחים בדוגמה המסויימת שאותה בחר בעצמו, וידוע לנו שלמרות אי-שביעות רצונו מכך שהפרחים היו מלאכותיים, הוא שמח על עצם ההפקה ואף הנחה את הפועלים ששקרו על הפקת האירוע הטכנית,

